

VAN WOORD TOT WOORD

Marlies Philippa

Mevrouw Daan* zegt *zoen* en ik zeg *kus*. Maar als ik 'tong', is dat voor mij een *tongzoen* en geen *tongkus*.

Een *handzoen* bestaat niet en een *zoenhand* evenmin. Kortom: *kus* en *zoen* hebben niet dezelfde gevoelswaarde. De complicerende factor is dat die gevoelswaarde van de regio afhangt.

In Noord- en Zuid-Holland is *zoenen* het gewone woord en is *kussen* officieel en stijf. Elders is een *zoen* plechtiger of platter dan een *kus*. Het is merkwaardig dat *zoen* in Holland het gewone woord is geworden. *Kus* is algemeen Germaans en komt in alle Germaanse talen voor. *Zoen* was aanvankelijk een rechtsterm, die met verzoening te maken had. De etymologie is onduidelijk. Het is een oud woord, *zoen*. Ook in het Duits en de Scandinavische talen bestaat het voor verzoening. Wellicht zijn er vroeger in het Hollandse heel wat verzoeningen door kussen bestendigd en kon *zoen* zo een betekenisverandering krijgen.

Kus

BONTE VARIATIE

Op de bijgaande kaart van Jo Daan uit 1955 staan de dialectvarianten voor de kus vermeld. Deze dialectwoorden zijn jonger dan het woord *kus*. Veel ervan hebben als oorspronkelijke betekenis 'mond'. In de eerste plaats het Brabants-Limburgse *mondje*, *mundje*, *muulke*. Maar ook het Friese *tuutsje* en het Groningse *doetje*. *Tuut/tuit* spreekt voor zichzelf. Bij het tuiten van de lippen steek je ze naar voren. Dezelfde betekenis zou het Limburgse *poenen* hebben. *Muil* is ontstaan uit het klanknabootsende woord *mule*. En

even mummelend als *mule* moet ook de oervorm van het woord *mond* geweest zijn. *Smakken* is eveneens een klanknabootsend woord. Van een klinkervariant van *smakken* is *smikkelen* 'smullen' afgeleid, dat in de Zaanstreek 'zoenen' kan betekenen. In de standaardtaal is een *smakkerd* een kus, evenals een *klapzoen*. De dialectische *smok* is te vergelijken met *smakkerd*.

Bees levert geen problemen op. Het is de vernederlandsing van het Franse *baiser*. Lastiger is *pieper*. Volgens mevrouw Daan zou het een *zoen* kunnen zijn met een zwak geluidje, in tegenstelling tot de *klapzoen*. Ik denk dat het met *pijpen*

'fluiten' te maken heeft: niet de *felatio*, maar het tuitvormig maken van de mond bij het fluiten.

LOKROEP

Het woord *poes* intrigeert mij het meest, vooral omdat er volgens mij overeenkomsten zijn met *kus*. *Poes* heeft in het Nederlands grofweg vier betekenissen: kat, (lichte) vrouw, vagina, kus. De tweede betekenis heeft aanknopingspunten met de eerste en de derde: het kattige en het poezelige. Het moet in deze drie betekenissen om één woord gaan. Maar waar komt het vandaan en is er een relatie met de vierde betekenis?

Het blijkt dat *poes* 'kat' een oorspronkelijk Nederlands woord is, dat ook in het Nederduits voorkomt. Het Engelse *pussycat* is ontleend aan het Nederlands. Wellicht hebben de Deense en Zweedse dialecten die *pus* kennen, het woord overgenomen van het Nederduits. Maar het bestaat ook in Keltische talen, in het Albaans, het Roemeens en het Tamil. Volgens Van Veens etymologisch woordenboek geeft *poes/puis* vermoedelijk het blazen van de kat weer en is het dus een klanknabootsend woord. Mijn katten blazen zonder p. Veel waarschijnlijker is dat *poes* van ps komt, de lokroep. Ook een onomatopée, maar van de andere kant uit gezien.

Poes in de betekenis 'kus' is in Nederland niet zo verbreid: Zuid-Limburg en misschien West-Vlaanderen. Maar in veel andere talen is het woord te vinden. Bijvoorbeeld in het Engels *buss*, het Zweeds *pus* en het Egyptisch Arabisch *boesa*. In de laatste taal is het een leenwoord uit het Perzisch. *Poes* 'kus' betekende aanvankelijk 'mond' en is ontstaan door het zetten van de lippen in de ps-stand, de stand van de lokroep.

Ps en ks zijn in allerlei talen lokroepen voor dieren. Uit de lokroep ks moet het woord *kos/kus* zijn voortgekomen. De liefde lokt.

* Jo Daan, 'Is *zoenen* beschaafd?' in *Mededelingen der Centrale Commissie voor onderzoek van het Nederlandse Volkseigen* 7, 1955, blz. 24-31; kaart op blz. 28.

- kus	o muultje en var.	o mondje en var.
/ kos	▲ pnen en var.	→ snuutje en var.
• zoen	▲ doetje	□ nuutje
o smok	▼ duukske	> bek
o tuut, toot, toot en var.	- pieper	o poes
	● bēs	

